

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของบ้านและโรงเรียนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาระดับความรู้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านใหม่หมอกจ้ามและโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ๕ 2) เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ๕ ในการจัดการ สิ่งแวดล้อมของชุมชน 3) เพื่อศึกษาปัญหา และแนวทางแก้ไข ปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านใหม่หมอกจ้าม และโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ๕ ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน พื้นที่ศึกษาย่านบ้านใหม่หมอกจ้าม หมู่ 8 ตำบลท่าตอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้การวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาได้แก่ตัวแทนครัวเรือนหรือสมาชิกในครัวเรือนที่สามารถให้ข้อมูลได้ จำนวน 210 คน เพื่อศึกษาถึงความรู้ความเข้าใจ การมีส่วนร่วม ปัญหาอุปสรรคในการจัดการสิ่งแวดล้อมรวมถึงคู่ความสัมพันธ์และความแตกต่างของความรู้ความเข้าใจกับการมีส่วนร่วมในการวางแผนปรึกษาหารือ การดำเนินงานกิจกรรม สิ่งแวดล้อม ติดตามประเมินผล ปัญหาอุปสรรคในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน กับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 10 คน ซึ่งมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. ผู้อำนวยการโรงเรียนมัคทายก พระสงฆ์ แก่เหมือนฝ่าย ผู้สูงอายุ หรือสมาชิกในบ้านที่มีความรู้และเกี่ยวข้องข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน สามารถหรือลำดับเหตุการณ์หรือบอกประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับวิถีชีวิต การปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ร่วมกับการสังเกต โดยใช้การตรวจสอบ แยกแยะจัดหมวดหมู่ จัดลำดับความสัมพันธ์ของข้อมูล แล้วนำเสนอแบบพรรณนา ส่วนข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามที่สร้างขึ้นใช้การตรวจสอบ จัดหมวดหมู่ ในรูปของการพรรณนาและตารางโดยการวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือทางสถิติ ซึ่งอาศัยข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากคะแนนในแบบสอบถามในเรื่องของความรู้ความเข้าใจ การมีส่วนร่วม

5.1 สรุปผลการศึกษา

1) ระดับความรู้ความเข้าใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนของชุมชนบ้านใหม่หมอกจ้ามโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยพบว่าความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการใช้ประโยชน์จากขยะ เช่น การนำเศษอาหาร ผัก ผลไม้ต่าง ๆ สามารถทำปุ๋ยหมัก การใช้ถุงผ้าแทนถุงพลาสติก การห่อข้าวไปทำงาน โดยใช้ปิ่นโตแทนพลาสติก กิจกรรมแยกขยะ นอกจากนี้มีความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมแยกขยะ แต่ก็ยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องของวิธีการกำจัดขยะที่เป็นเศษฟางในนาข้าวเข้าใจว่าวิธีการเผาเป็นวิธีที่ถูกต้องทำให้เพิ่มปุ๋ยในดิน ส่วนในเรื่องการจัดการขยะ และการคัดแยกขยะ การหาสถานที่กำจัดขยะ ประชาชนกลับเห็นว่าเป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลแต่เพียงหน่วยงานเดียว

ในเรื่องความรู้ความเข้าใจทรัพยากรมนุษย์พบว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับมาก เนื่องจากได้รับความรู้จากทางโรงเรียน โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนที่บูรณาการเข้ากับกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งได้รับความรู้จากหน่วยงานของรัฐ โดยผ่านการฝึกอบรม กิจกรรมโครงการต่าง ๆ

ความรู้ความเข้าใจด้านหมอกควัน ป่าไม้ และน้ำอยู่ในระดับปานกลาง พบว่าประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องของสาเหตุการเกิดหมอกควันและผลกระทบที่ได้รับจากหมอกควัน ส่วนความรู้ความเข้าใจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเรื่องป่าไม้ น้ำ ประชาชน ได้รับความรู้ความเข้าใจจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ กรมป่าไม้ โครงการหลวง และได้ร่วมปลูกป่าพัฒนาแหล่งต้นน้ำลำธาร โดยใช้ภูมิปัญญาสร้างฝายชะลอน้ำ

ผลการเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนพบว่า โรงเรียนมีความรู้ความเข้าใจมากกว่าชุมชน

2) ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนน้อยกว่าโรงเรียน เนื่องจากโรงเรียนมีโอกาสในการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพราะโรงเรียนเป็นแหล่งพัฒนาการเรียนรู้ คุณธรรมจริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ๕ ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านใหม่หมอกจ้าม การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเริ่มตั้งแต่กระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผน การทำประชาพิจารณ์ การกำหนดเป้าหมายพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม เสนอทางเลือกในการจัดการสิ่งแวดล้อม เลือกรูปแบบในการจัดการสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนอยู่ในระดับการมีส่วนร่วมมาก

ส่วนการดำเนินการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมเริ่มตั้งแต่การได้รับการอบรมความรู้ การเข้าปฏิบัติตามกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การให้งบประมาณสนับสนุนด้าน

ทุนและแรงงานในการจัดการสิ่งแวดล้อม การนำความรู้จากการอบรมด้านสิ่งแวดล้อมไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน การปฏิบัติตามกฎของชุมชน ร่วมแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมตามวิธีการกิจกรรมที่ ชุมชนและโรงเรียนจัดให้ และที่หน่วยงานอื่นจัดให้ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการ สิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับการมีส่วนร่วมมาก

การมีส่วนร่วมในการติดตามผลเริ่มตั้งแต่การมีส่วนร่วมแนะนำด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ของชุมชนและโรงเรียน ส่วนร่วมในการสังเกตการณ์จัดการกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นกรรมการติดตามผลการจัดการพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีส่วนร่วมในการคัดเลือกคณะกรรมการใน การจัดการสิ่งแวดล้อม และ มีส่วนร่วมในการประชุมประเมินผลการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมของ ชุมชน มีส่วนร่วมประเมินความเหมาะสมและผลของกิจกรรมกับผู้นำชุมชน มีส่วนร่วมประเมิน ความเหมาะสมและผล ที่ได้รับของกิจกรรมกับเจ้าหน้าที่รัฐและหน่วยงานอื่น การมีส่วนร่วมชุมชน และโรงเรียนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง

ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนจะมีปัญหาใน ด้านเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านเศรษฐกิจ รายได้ อาชีพของครอบครัว ปัญหาพื้นฐานทางการศึกษาทำให้ได้รับ ความรู้จากการอบรมน้อย ปัญหาอุปสรรคในการมี ส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง

สมมุติฐาน 1 ระดับความรู้ความเข้าใจต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนและโรงเรียนเจ้า พ้อหลวงอุปถัมภ์ ๕ มีความแตกต่างกัน

ระดับความรู้ความเข้าใจต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนแตกต่างกันกับโรงเรียน ที่ระดับนัยสำคัญที่ 0.01 อย่างเชื่อถือได้ แสดงว่าโรงเรียนมีระดับความรู้ความเข้าใจในการจัดการ สิ่งแวดล้อมที่แตกต่างจากชุมชน เพราะโรงเรียนมีช่องทางรับรู้ข่าวสารมากกว่าชุมชน และการเรียน การสอนสามารถพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนจึงส่งผลให้โรงเรียนมีระดับความรู้ความเข้าใจแตกต่าง อย่างเชื่อถือได้

สมมุติฐาน 2 ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมกับการมี ส่วนร่วมของชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมกับการมี ส่วนร่วมของโรงเรียนไม่สัมพันธ์กัน

ความสัมพันธ์ระหว่าง ระดับความรู้ความเข้าใจกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและ โรงเรียนไม่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ระดับความรู้มากไม่ได้แสดงให้เห็นว่า มีส่วนร่วมมาก หรือระดับ ความรู้ไม่ได้อย่างเห็นได้ชัดว่า มีส่วนร่วมน้อย ไม่ได้เกี่ยวกับความรู้หรือการมีส่วนร่วม แต่ต้อง มองถึงจิตสำนึก ความตระหนัก กฎระเบียบในชุมชนการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน และพื้นฐาน ทางจิตวิทยาต่าง ๆ ของบุคคลภายในชุมชน ความรู้ของชุมชนหรือภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน

ท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาผ่านกระบวนการกล่อมเกลாதงสังคมอันมีลักษณะมีลักษณะเป็นองค์รวม เชื่อมโยงความสัมพันธ์ ระหว่างคน สิ่งแวดล้อม และสิ่งเหนือธรรมชาติดังนั้นความรู้ของชุมชนจึงแฝงไปด้วยระบบความเชื่อ ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม สะท้อนออกมาในรูปของจารีตประเพณี ที่ชุมชนยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา

3) ปัญหาอุปสรรค และแนวทางแก้ไขปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านใหม่หมอกจ้ามปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนพบว่า ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนจะมีปัญหาในด้านเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านเศรษฐกิจ รายได้ อาชีพของครอบครัว ปัญหาพื้นฐานทางการศึกษาทำให้ได้รับความรู้จากการอบรมน้อย ชาวบ้านยังขาดความรู้ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาความขัดแย้งทางด้านความคิดเห็น ขาดแกนนำหรือกลุ่มในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง และการขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และองค์การส่วนท้องถิ่น การไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมของการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเกิดจากปัญหาด้านเวลาประชาชนไม่มีเวลามาร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากต้องมีการะหน้าที่ต้องทำในชีวิตประจำวันที่สำคัญกว่าด้านกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม เรื่องที่สำคัญกว่าก็คือเรื่องของการประกอบอาชีพ ทำให้มีรายได้เลี้ยงครอบครัว

แนวทางแก้ไขปัญหาการมีส่วนร่วมต้องส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้นโดยผ่านกระบวนการทำให้ความรู้โดยการอบรมทางโรงเรียนร่วมกับชุมชน ร่วมกิจกรรมในหมู่บ้าน ประชาชนทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน ต้องร่วมคิดร่วมทำ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่นกิจกรรมในการปลูกป่าในวันสำคัญ หน่วยงานของรัฐจะต้องเห็นความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมและให้การสนับสนุนในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และที่สำคัญ การมีกฎระเบียบในชุมชนเพื่อให้การปฏิบัติกิจกรรมที่ร่วมกันของคนในชุมชนมีความพร้อมเพียงกัน ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน มีความยุติธรรม เสมอภาค ไม่มีการขกเว้นในการทำกิจกรรมร่วมกัน จึงจำเป็นต้องมีกฎระเบียบของชุมชนพร้อมกับการที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนควรปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ผู้นำควรจะมีใจจริงเอาใจพร้อมที่จะแก้ปัญหาทุกด้านในชุมชน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนต้องมีผู้ประสานความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการกับผู้นำที่เป็นทางการพร้อมประสานความคิดของคนในชุมชนระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ไม่ให้เกิดความแตกแยกสามัคคีกันในชุมชน

5.2 ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา

1. ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงหวังพึ่งพิงและรอรับความช่วยเหลือจากองค์กรท้องถิ่น โดยเฉพาะเรื่องของการจัดการขยะ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว การคัดแยกขยะเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคนในหมู่บ้านต้องร่วมใจกันทำและปฏิบัติให้เป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ ท้องถิ่นจะรับบทบาทหน้าที่ในการเก็บรวบรวมแล้วทำลายเท่านั้น

2. งบประมาณเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินงานทั้งเรื่องของการมีส่วนร่วมและการจัดการสิ่งแวดล้อม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรดำเนินการเรื่องนี้ให้โปร่งใส กรณีการจ่ายค่าตอบแทนให้ประชาชนบางครั้งไม่จำเป็นต้องเป็นเงินสดแต่ควรจะเป็นผลประโยชน์ที่ประชาชนได้รับ ภายหลังจากการร่วมมือทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับชุมชนและโรงเรียน

3. ประชาชนส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากไทใหญ่ซึ่งไม่เหมือนกลุ่มชนเผ่าอื่นที่คนส่วนใหญ่มองว่าไม่มีความรู้ไม่เข้าใจเรื่องการสื่อสารและความรู้ด้านอื่น ๆ แต่ชนเผ่าไทใหญ่ในบ้านใหม่หมอกจ้ามเป็นคนที่มีความรู้จากถิ่นฐานเดิมที่อพยพเข้ามาแต่ไม่มีวุฒิทางการศึกษาจึงไม่มีปัญหาเรื่องของการรู้ความเข้าใจการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนส่วนการศึกษาด้านภาษาไทย คนไทใหญ่บางกลุ่มก็สามารถอ่านและเรียนภาษาไทยเพื่อใช้ในสื่อสารและยังพบอีกว่าตัวอักษรภาษาเขียนของไทใหญ่คล้ายกับภาษาเขียนของคนไทยในภาคเหนือ ทำให้มีความสามารถในการมีส่วนร่วมการวางแผน การปฏิบัติงานกิจกรรมและการประเมินผลงานกิจกรรม

5.3 อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาพบว่าประชาชนจะมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนระดับปานกลาง ความรู้ที่ได้รับส่วนใหญ่จะได้รับจากสื่อต่าง ๆ สื่อที่สำคัญคือทางโทรทัศน์ วิทยุ หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน หนังสือพิมพ์ จากประสบการณ์ได้รับความรู้จากการฝึกอบรมให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และความรู้ความเข้าใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้รับความรู้มาจากวิถีการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติเป็นประจำ

ผู้ศึกษาได้ศึกษาความรู้ความเข้าใจใน 4 ประเด็น คือ เรื่องของการจัดการด้านขยะ ด้านทรัพยากรธรรมชาติเรื่องป่าไม้ น้ำ เรื่องหมอกควัน เรื่องของทรัพยากรมนุษย์ ประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจผิดมากเป็นเรื่องของการกำจัดเศษใบไม้ กิ่งไม้ ฟางข้าว และหญ้าต่าง ๆ โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นว่าจะต้องกำจัดโดยการเผาเท่านั้น ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว การเผาเศษหญ้า ฟางแห้งต่าง ๆ จะทำให้เกิดหมอกควันและเกิดอันตรายต่อสุขภาพของคนในชุมชนได้ การที่จะแก้ไขเรื่องนี้คงต้องอาศัยการให้ความรู้แก่ประชาชนบ้านใหม่หมอกจ้ามมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องซึ่งสอดคล้องกับสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) ได้อธิบายความหมายของความรู้ว่า

จากการที่มนุษย์ต้องประสบกับปรากฏการณ์ทั้งธรรมชาติและสังคม กล่าวคือมนุษย์จะต้องพึ่งพาสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ มนุษย์จึงต้องเข้าใจสิ่งแวดล้อม และรู้จักแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดทั้งที่มาจากสิ่งแวดล้อมและสังคม คือมนุษย์จะต้องหาความรู้ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจสาเหตุและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และสังคมความรู้เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ของคน กลุ่มคน ชุมชนและสังคมทำให้เพิ่มตามลำดับ เป็นปัจจัยที่อาศัยข้อมูลความคิด วิจัยญาณที่เป็นเหตุเป็นผล มาประกอบการไตร่ตรองเปรียบเทียบ ตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธ แล้วเกิดเป็นความเข้าใจ (อนรรักษ์ ปัญญาภูวัฒน์, 2548) กล่าวว่าเมื่อประชาชนเกิดความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมพวกเขาเหล่านั้นก็จะเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจนั้นเป็นความตระหนัก รับรู้สภาพปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นหากไม่ช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อม การมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งตรงกับผลการศึกษา ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการมีส่วนร่วม ในส่วนของแนวทางการแก้ไขที่ชุมชนเสนอให้หน่วยภาครัฐ และโรงเรียนให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านใหม่หมอกจ้ามมีความปานกลางส่งผลให้การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างมีคุณภาพได้ ดังที่มนัส สุวรรณ และชูเกียรติ ลิสุวรรณ (2531) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การให้ความรู้ความเข้าใจระดับตำบลในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่านและจังหวัดลำปาง พบว่า ประชาชนโดยทั่วไปมีความรู้พื้นฐานเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและให้ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติต่อชีวิตประจำวันค่อนข้างดี มีความตระหนักในปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในท้องถิ่น และมีความพร้อมสูงในการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหา

ความรู้ความเข้าใจของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน กรณีชุมชนบ้านใหม่หมอกจ้ามกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่าการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของโรงเรียนเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญที่จะสามารถพัฒนาคนได้ สอดคล้องกับนโยบายสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ถือว่า งานสิ่งแวดล้อมเป็นภารกิจสำคัญที่ต้องเร่งดำเนินการ ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องและครบถ้วนย่อมก่อให้เกิดค่านิยม ความคิดเห็น และทัศนคติที่ดีตามมา ส่งผลให้มนุษย์ประพฤติตนในการที่จะแก้ไขและป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อม (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2545, อ่างแล้ว) จากผลสรุปของวินัย วีราวัฒน์นันท์ (2539) เรื่องวิธีที่นิยมใช้ในการสอนวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษาในปัจจุบันพบว่า สิ่งแวดล้อมศึกษามุ่งสร้างความตระหนักต่อปัญหาและความสำคัญของสิ่งแวดล้อมปรับปรุงพฤติกรรมหรือวิธีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ไม่ได้ก่อปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมทั้งยังเป็นการเรียนรู้ที่ทำให้มนุษย์ได้รู้จักการวางแผนการดำเนินชีวิตในระยะยาวและการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมสามารถช่วยสร้างจิตสำนึก

ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เยาวชนประชากรกลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของสิ่งแวดล้อม ดังที่ประสาน ตั้งสิกบุตร (2538) เสนอว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต้องดำเนินไปพร้อมกับการอนุรักษ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม ใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาขยายความตระหนักสิ่งแวดล้อมอยู่ระดับสูงคือ การให้ความรู้ การสร้างเสริมเจตคติและค่านิยมที่ดี การเกิดจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ส่งเสริมการใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมรับผิดชอบเพื่อให้ได้ความรู้และผลประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ความรู้ความเข้าใจด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนและโรงเรียนมีความแตกต่างกัน คือ โรงเรียนมีความรู้มากกว่าชุมชน เนื่องจากโรงเรียนเป็นฐานการพัฒนาความรู้ด้านต่าง ๆ ของหน่วยงานของภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องพร้อมทั้งส่งเสริมการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา ความรู้ที่โรงเรียนได้รับจะเป็นความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทันสมัยและนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านนำมาบูรณาการจัดการเรียนรู้ แต่ความรู้ของชุมชนจะเป็นความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านคือ ชุมชนสามารถร่วมกันและช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้เต็มศักยภาพทำให้เกิดการขาดกลยุทธ์หรือแกนนำที่จะสามารถหลอมรวมองค์ความรู้หรือการจัดการได้อย่างเป็นรูปธรรมได้ แต่ยังขาดการรวมตัวดังที่อุทัย คุลเกษม (2540) ได้นำเสนอต้นแบบอุดมคติของชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทย โดยอาศัยกรอบแนวคิดในเรื่องความเป็นชุมชนดังกล่าวข้างต้น โดยมองว่า “ลักษณะของชุมชนที่เข้มแข็งซึ่งเป็นที่คาดหวังและเป็นที่ต้องการ”คือ (1)ชุมชนที่มีสภาพรวมกันเป็นปึกแผ่นในทางกายภาพ วัฒนธรรมสมาชิกของชุมชนที่มีศักยภาพที่จะร่วมมือแก้ไขปัญหาของชุมชนรวมทั้งมีอุดมการณ์ ค่านิยมร่วมกัน ทำให้สมาชิกรู้สึกดีว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมีความผูกพันกับสังคม (2) ชุมชนมีศักยภาพที่พึ่งตัวเองได้ในระดับสูง โดยมีทุน แรงงาน ทรัพยากร เพื่อยังชีพพื้นฐานของตนเอง หากมีการพึ่งพิงภายนอกชุมชนจะต้องมีอำนาจในการจัดการ เลือกรสรร และการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้ (3) ชุมชนสามารถควบคุมและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น ได้ด้วยตัวเองเป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยอำนาจความรู้ และองค์กรของสังคมในชุมชนเป็นกลไกการแก้ปัญหา (4) ชุมชนต้องสามารถพัฒนาศักยภาพของตัวเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยกระบวนการความรู้และสร้างภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่างๆ อุดมคติทั้ง 4 ข้อ สะท้อนการคาดหวังว่าชุมชนจะต้องสามารถตอบสนองต่อความต้องการในชีวิตประจำวัน และสามารถช่วยให้สมาชิกของชุมชนเผชิญปัญหาและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ โดยการจัดองค์กรทางสังคมของชุมชนจะต้องเอื้อให้สมาชิกของชุมชนมีศักยภาพดังกล่าวเช่นมีความรักสามัคคี มีความสามารถที่จะสืบทอดภูมิปัญญา และสร้างสรรค์ภูมิปัญญา ซึ่งเป็นการประยุกต์แนวคิดในเรื่องความเป็นชุมชนมากำหนดเป็นอุดมคติอย่างกว้างๆสำหรับชุมชนไทย

ในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนและโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ๕ มีความแตกต่างกันคือทางโรงเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมมากกว่าชุมชนเนื่องจากโรงเรียนเป็นกลุ่มเป้าหมายของหน่วยงานที่จะต้องการพัฒนาความรู้ด้านต่าง ๆ รวมทั้งด้านสิ่งแวดล้อมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนาความรู้โดยผ่านกิจกรรม โครงการ รวมทั้งเป็นแบบอย่างด้านต่างๆของชุมชนเป็นเครือข่ายการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่งของการจัดการศึกษาของชุมชน เป็นการเรียนรู้ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้นและรู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอก ซึ่งต้องอาศัยความรู้ที่หลากหลายจากองค์กรอื่นที่เข้ามาประยุกต์ใช้ทำให้การไปมาหาสู่ระหว่างชุมชน หรือองค์กรชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นและได้มาเป็นพื้นฐานของเครือข่ายการเรียนรู้เพราะประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้านต่าง ๆ ย่อมรู้ว่าชุมชนต้องการอะไร และจะต้องให้อะไรกับชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2542) การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเริ่มตั้งแต่ 1) การค้นหาปัญหาและสาเหตุ 2) การตัดสินใจเลือกแนวทางและการวางแผน 3) การดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับมาก 4) การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา พบว่า ในขั้นตอนที่ 1 และ 2 และ 3 คือขั้นตอนการค้นหาปัญหาและการตัดสินใจเลือกแนวทางวางแผน ดำเนินการประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก ซึ่งณัฐวัฒน์ วิเศษสุวรรณ (2550) กล่าวว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยหลักการของการจัดการที่ถูกต้องแล้ว คนที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ หรือเจ้าของปัญหานั้นจะมีส่วนร่วมในการแสวงหาแนวทางการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมของตนเอง แนวทางแก้ไขปัญหาลingkunganในเมืองก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาลingkunganในชนบทได้ถ้าไม่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม เช่นเดียวกันผู้เชี่ยวชาญวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาลingkunganได้โดยลำพัง ต้องให้ประชาชนผู้ประสบปัญหาโดยตรงมาร่วมจัดการแก้ไขปัญหาคด้วย ดังนั้นวิสัยทัศน์ใหม่ของการแก้ไขปัญหาลingkungan คือการที่ผู้คนต่าง ๆ ในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแก้ไขปัญหาลingkungan และมีความหลากหลาย และยืดหยุ่นไปตามความเหมาะสมของพื้นที่และวัฒนธรรมนั้น ๆ ในชุมชน ในขั้นตอนนี้ถึงแม้ว่าหลัก ๆ แล้ว หน่วยงานราชการหรือผู้นำชุมชนจะเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน ในขั้นตอนที่ 2 และ 3 ก็เช่นเดียวกันเพราะเมื่อประชาชนได้วางแผนและค้นหาสาเหตุแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการดำเนินงานต่อนั้นคือ การร่วมกันดำเนินงานทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ในขั้นตอนนี้ 1 เป็นขั้นตอนที่สำคัญเนื่องจากการที่จะดำเนินงานโครงการในชุมชนจำเป็นต้องมีการทำประชาคมในหมู่บ้านก่อนเพื่อให้ทราบปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นการมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยจากผลการค้นคว้าแบบอิสระเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปรับปรุงภูมิทัศน์ของฝากบ้านพะเยาพบว่า การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ต่างกันมีผลทำให้การมีส่วนร่วมของ

ประชาชนอยู่ในระดับที่แตกต่างกัน (ชัยญา จันท์เกตุ, 2548) ซึ่งคล้ายกับการศึกษาของสมใจ เข็มทอง (2531) ที่พบว่าความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นตัวแปรสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ ส่วนขั้นตอนที่ 4 พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมอยู่ในระยะปานกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องจากโครงการแต่ละอย่างมีระยะเวลาในการดำเนินงานยาวนานและตลอดเวลาที่ลงมือปฏิบัติ ประชาชนจะต้องมีการบันทึกผลที่เกิดจากการปฏิบัติ มีการเก็บข้อมูลเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง มีการอภิปรายผล เพื่อสรุปผลการปฏิบัติงานทั้งหมด ที่อาจจะทำให้เกิดความยุ่งยากต่อประชาชน เนื่องจากประชาชนบ้านใหม่หมอกจ้าม โดยเฉพาะกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เขียนตัวหนังสือไทยและอ่านภาษาไทยไม่ได้ จึงทำให้มีปัญหาเรื่องการเขียน การอ่าน กรณีเดียวกันกับขั้นตอนที่ 4 การติดตามและประเมินผล ซึ่งขั้นตอนนี้จะต้องมีการกำหนดจัดระดับความสำคัญของเรื่องติดตามและประเมินผล สร้างตัวชี้วัดที่บอกถึงความเปลี่ยนแปลงจุดประสงค์ของโครงการ สร้างเครื่องมือและตัวชี้วัดในการติดตามและประเมินผล การรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูล ตลอดจนการรายงานและเผยแพร่โครงการนั้น

ความสัมพันธ์ระหว่าง ระดับความรู้ความเข้าใจกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียน ไม่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ระดับความรู้มากไม่ได้แสดงให้เห็นว่า มีส่วนร่วมมาก หรือระดับความรู้ น้อยไม่ได้แสดงให้เห็นว่า มีส่วนร่วมน้อย ไม่ได้เกี่ยวกับความรู้หรือการมีส่วนร่วม แต่ต้องมองถึงจิตสำนึก ความตระหนัก กฎระเบียบในชุมชนการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน และพื้นฐานทางจิตวิทยาต่าง ๆ ของบุคคลภายในชุมชน ความรู้ของชุมชนหรือภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาผ่านกระบวนการกล่อมเกลாதงสังคมอันมีลักษณะมีลักษณะเป็นองค์รวม เชื่อมโยงความสัมพันธ์ ระหว่างคน สิ่งแวดล้อม และสิ่งเหนือธรรมชาติดังนั้นความรู้ของชุมชนจึงแฝงไปด้วยระบบความเชื่อ ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม สะท้อนออกมาในรูปของจารีตประเพณี ที่ชุมชนยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาสอดคล้องกับของ อมรวิรัช ราครทรพร (2543) กล่าวถึงศักยภาพของชุมชนที่สำคัญ คือ

คุณค่าทางวัฒนธรรมที่พบในชุมชน มีความสำคัญยิ่ง ต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาพื้นถิ่นมีการถ่ายทอดทางครอบครัว วัฒนธรรมการปรับตัวเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตสู่เศรษฐกิจพอเพียง ทศนคติในการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย คุณค่าทางวัฒนธรรมที่พบในชุมชน มีความสำคัญยิ่งต่อการถ่ายทอดของการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้านประสานกับแนวคิดใหม่ เพื่อให้อยู่รอดในสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและลักษณะความสัมพันธ์ที่เป็นจุดเด่นเอื้อต่อการพัฒนาก็คือ กลุ่มคนที่มีอุดมการณ์ร่วมกันทำกิจกรรมร่วมกัน ภูมิปัญญาที่อยู่ในชุมชนเป็นกลไกที่มีความสำคัญยิ่ง ต่อศักยภาพของชุมชนนั้น ๆ เกิดจากการสั่งสมและถ่ายทอดผ่าน

กระบวนการเลือกสรรและปรับให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีความสำคัญยิ่งต่อการทำงานร่วมกันในชุมชนชาวบ้านสามารถหาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นใช้ประโยชน์ได้ โดยมีการควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนนั้นๆ

ปัญหาและแนวทางแก้ไขการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านใหม่หมอกจ้ามและโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ๘ พบว่าปัญหาและอุปสรรคสำคัญของการมีส่วนร่วมคือปัญหาด้านเวลาในการร่วมกิจกรรม ปัญหาด้านเศรษฐกิจรายได้ของครอบครัว ด้านการศึกษา ด้านความรู้ และปัญหาด้านความขัดแย้งทางด้านความคิดเห็นและด้านเลี้ยงชีพ เนื่องจากส่วนใหญ่ประชาชนมีอาชีพรับจ้าง เศรษฐกิจของครอบครัวโดยรวมค่อนข้างยากจน จึงใช้เวลาส่วนใหญ่กับการหาเลี้ยงชีพ นอกจากนี้ยังขาดงบประมาณจากภาครัฐสนับสนุนซึ่งเป็นปัญหาประชาชนและภาครัฐสอดคล้องกับเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526) ได้กล่าวว่าเจ้าหน้าที่และระบบราชการเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 2 ด้านคือปัญหาเกี่ยวกับตัวประชาชนเองถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ปัญหาเกี่ยวกับตัวของเจ้าหน้าที่และระบบราชการ ปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีลักษณะดังนี้ คือนโยบายในระบบราชการมักจะมาจากเบื้องบน การจัดสรรงบประมาณนำมาจากส่วนกลางคำนึงถึงเฉพาะกิจกรรมที่ส่วนกลางกำหนด ระบบราชการและเจ้าหน้าที่ระดับต่าง ๆ ขาดการประสานงานและปฏิบัติเฉพาะนโยบายหลักของหน่วยงาน มีความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่ ผู้น้อย มักจะเชื่อว่าตนเองมีฐานะสูงกว่า เจ้าหน้าที่ราชการชอบทำงานสำนักงาน ระบบราชการใช้การให้คุณให้โทษ ทำตัวให้พอใจแก่ผู้บังคับบัญชา มิได้ปฏิบัติงานเพื่อชาวชนบทอย่างแท้จริง

ในด้านแนวทางในการแก้ไขการมีส่วนร่วมของชุมชน และโรงเรียนในการจัดการสิ่งแวดล้อมมีดังนี้ 1) หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและสื่อการเรียนรู้ หน่วยงานของรัฐจะต้องเห็นความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมและให้การสนับสนุนในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น 2) ชุมชนจัดทำแผนงานพัฒนาสิ่งแวดล้อม 3) โรงเรียนและชุมชนจัดตั้งกรรมการพัฒนาจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน 4) จัดทำประชาวิจาร์ณ หาแนวทาง ระดมความคิด ร่วมกันเพื่อแนวความคิดที่หลากหลายและทุกคนมีส่วนร่วม 5) จัดตารางการอบรมหรือการปฏิทิน การปฏิบัติงานตรงกับวันหยุดการทำงานของชุมชน เช่น วันศีล ชุมชนร่วมกันออกกฎระเบียบและปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

ส่วนในด้านข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการสิ่งแวดล้อมคือชุมชนต้องจัดทำแผนการพัฒนาสิ่งแวดล้อม หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนด้านงบประมาณและสื่อการเรียนรู้ ทางโรงเรียนและชุมชนร่วมกันจัดตั้งกรรมการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน จัดทำประชาวิจาร์ณ หาแนวทางร่วมกันเพื่อได้แนวความคิดที่หลากหลายและทุกคนมีส่วนร่วม จัดตารางอบรมหรือปฏิทินการปฏิบัติงานตรงกับวันหยุดการทำงานของชุมชน เช่น วันศีล

(วันพระ) ในหมู่บ้านประชาชนทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน ต้องร่วมคิด ร่วมทำ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่นกิจกรรมในการปลูกป่าในวันสำคัญ การมีกฎระเบียบในชุมชนเพื่อให้การปฏิบัติกิจกรรมที่ร่วมกันของคนในชุมชนมีความพร้อมเพียงกัน ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน มีความยุติธรรม เสมอภาค ไม่มีการยกเว้นในการทำกิจกรรมร่วมกัน จึงจำเป็นต้องมีกฎระเบียบของชุมชนพร้อมกับการที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนควรปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ผู้นำควรจะมีใจจริงเอาใจพร้อมที่จะแก้ปัญหาทุกด้านในชุมชน

5.4 ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการให้ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมผ่านสื่อการกระจายเสียงในหมู่บ้าน โดยให้มีคณะกรรมการรับผิดชอบ และนำเสนอเรื่องราวอย่างต่อเนื่องและเพิ่มเนื้อหาสาระเรื่องสิ่งแวดล้อมให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้ในโรงเรียนก็ควรมีกิจกรรมหรือหลักสูตรที่ดำเนินงานเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยต้องให้ผู้ปกครองของเด็กนักเรียนร่วมกิจกรรมด้วย

2. นอกจากกิจกรรมร่วมงานระหว่างบ้านและโรงเรียนแล้วควรให้วัดเข้ามามีส่วนร่วมด้วยการสัมมนาคณะกรรมการหมู่บ้านอย่างไม่เป็นทางการ พบว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำในชุมชนส่วนมากจะเป็นกิจกรรมทำโดยยังไม่ได้ให้ผู้นำทางศาสนาเข้าร่วม ซึ่งสามารถนำผู้นำทางศาสนาเข้าร่วมได้จะทำให้ประชาชนได้รับรู้ข่าวสารต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น และหลากหลายกลุ่มมากขึ้น

3. ความรู้ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อมนับเป็นปัจจัยสำคัญร่วมกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนั้นรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมและพัฒนาการเรียนเรื่องสิ่งแวดล้อมให้เพิ่มมากขึ้น โดยลักษณะเป็นการให้ความรู้ ด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา

4. การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบถึงการปรับปรุงการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เป็นชุมชนน่าอยู่ และเพื่อให้ทราบถึงประโยชน์ที่จะได้รับและข้อจำกัดด้านงบประมาณในการดำเนินงาน เช่น การจัดการเรื่องขยะของชุมชน

5. คณะกรรมการหมู่บ้าน ครู ผู้นำทางศาสนา ควรมีบทบาทในการควบคุมตรวจสอบการสร้างปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น มีการประชาสัมพันธ์และรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะปัญหาด้าน ป่าไม้ลดลง ขยะ และอากาศเป็นพิษจากหมอกควันที่เกิดจากการเผาขยะใบไม้

6. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมจะสำเร็จได้ต่อเมื่อประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมศึกษาปัญหา การตัดสินใจ การวางแผน โครงการ การปฏิบัติงานและติดตามผล เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ถ้าประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมใน

กระบวนการสำคัญนี้ โครงการทุกโครงการไม่ว่าจะเป็นโครงการที่โรงเรียนทำร่วมกับชุมชนหรือโรงเรียนร่วมกับวัด ฯลฯ ชุมชนบ้านใหม่หมอกจ้ามก็จะเป็นชุมชนที่น่าอยู่บนพื้นฐานความต้องการของประชาชนโดยแท้จริง

7. การสร้างอุดมการณ์และปลูกฝังทัศนคติที่ถูกต้องให้แก่ประชาชนเพื่อให้ยอมรับข้อเท็จจริงที่ว่าความสำเร็จทุกอย่างนอกเหนือจากความช่วยเหลือของท้องถิ่น องค์กรจากภาครัฐต่าง ๆ ในชุมชนแล้วประชาชนต้องมีส่วนร่วมในความสำเร็จของตนด้วย

5.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ปรับปรุงรูปแบบการให้ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมให้กับประชาชนในหมู่บ้าน
2. พัฒนาแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องหรือปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการการมีส่วนร่วมของประชาชน
3. นำเสนอผลการศึกษากับองค์กรท้องถิ่น ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันวางแผนการดำเนินงานเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมในโอกาสต่าง ๆ ไปโดยเน้นให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน
4. สนับสนุนการดำเนินนโยบายสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถานศึกษา และกระจายลงสู่ชุมชนได้ถ้ามีโอกาส